

**JAVLON UMARBEOV IJODIDA TARIXIY SIYMOLAR TASVIRI: „AMIR
TEMUR”VA „KAMOLIDDIN BEHZOD SHOGIRDLARI BILAN”
ASARLARINING TAHLILI**

Yunusov Arman Fayzulla o‘g‘li
*Muзейshunoslik: muzey menejmenti va
madaniy turizm yo‘nalishi 3-kurs talabasi*

Annotasiya: *Mazkur maqolada O‘zbekiston xalq rassomi Javlon Umarbekovning Amir Temur va Kamoliddin Behzodga bag‘ishlangan asarlari badiiy tahlil qilinadi. Ushbu tarixiy portretlar rassomning uslubi, rang tanlovi, kompozitsion yechimlari va obraz yaratish mahorati orqali ko‘rib chiqiladi. Maqolada rassomning har bir asari tarixiy shaxsiyatlarning xarakterini ochib berishdagi o‘ziga xos badiiy ifodasi orqali ko‘rib chiqilib, uning ijodiy tamoyillari yoritiladi.*

Kalit so‘zlar: *Javlon Umarbekov, tarixiy, portret, Amir Temur, Kamoliddin Behzod, badiiy tahlil,*

Kirish. San‘at insoniyat tarixining muhim qis tashkil etib, unda milliy o‘ziga xoslik, tarixiy voqealar va buyuk shaxslarning obrazlari aks ettiriladi. O‘zbekiston xalq rassomi Javlon Umarbekov ijodida ham tarixiy mavzular, xususan, Amir Temur va Kamoliddin Behzod kabi buyuk siymolar tasvirlangan asarlar alohida o‘rin tutadi. Rassomning ushbu portretlarida nafaqat tarixiy shaxslarning tashqi qiyofasi, balki ularning ichki dunyosi, shaxsiyati va davr ruhiyati ham aks ettirilgan.

Kamoliddin Behzod 1455-yili Hirot shahrida kambag‘al hunarmand oilasida tug‘ildi. Yoshligidayoq yetim qoldi va Husayn Boyqaro saroyi kutubxonasi boshlig‘i bo‘lgan mashhur rassom Mirak Naqqosh qo‘lida tarbiya topdi. Bu davrda o‘smir Behzod o‘z davri tasviriy san‘atining sirlarini o‘rgandi. “Pir Sayid Ahmad Tabriziy Mirak Naqqoshning ustози bo‘lgan edi, u esa o‘z vaqtida Buxorolik usta Jahongirdan talim oldi.

Kamoliddin Behzod tez orada o‘z zamondoshlari, rassomlar va Abdurahmon Jomiy, Lutfiy va Alisher Navoiy kabi shoirlarning e‘tiboriga tushdi. Uning shu paytdagi hayotiy lavhasi rassom Javlon Umarbekovning “Miniatyurachi Kamoliddin Behzod shogirdlari bilan” nomli asarida o‘z aksini topdi. Bahor uyg‘onish, gullash pallasi. Ustoz shogirdlarga qo‘lida ushlab turgan gul haqida so‘zlab beryapti, u tabiat-ning ajralmas bir qismi va soflik, nazokat va uyg‘unlikni ifodalashini ta’kidlayapti. Gul o‘zida go‘zal hayotni aks ettiradi. Yosh rassomlar ustoz hikoyasini diqqat bilan tinglayapti. Tabiiyki, bunday saboqdan keyin bo‘ljak miniatyurachi rassomlar bahorni va u bilan bog‘liq tabiatdagi yangilanish

jarayonini o‘zgacha tushuna boshlaydilar, unda navqironlik, gullab-yashnash va umidvorlik davrini ko‘radilar. Yosh rassomlar olamga o‘z nigohi bilan qarab, uni o‘zlarining ajoyib asarlarida aks ettiradilar. Hayotning har bir lahzasi ularni tabiat go‘zalligini qadrlashga o‘rgatadi. Gullar. Novdalar naqshlari yosh rassomlarning qalbi bilan uyg‘unlashib ketgan. Asarning old planida gullar bilan qoplangan shox tasvirlangan. Unga insonni tabiat bilan aloqasi ramzi bo‘lgan sayroqi qush qo‘nib turibdi[1,44].

Suratning orqa fonida rassom fikrlarining ijodiy parvozi, oldinga jadal harakat. Insonni ruhan g‘alabaga intilishi ramzi bo‘lgan chopqir otlar tasvirlangan. Bularning barchasi asarda haqqoniy ifodalangan, obrazlar jonli chiqqan.

Asar iliq, tillarang tuslarda yaratilgan. Rassom asarda ranglar uyg‘unligiga erishgan va qahramonlar shaxsiyatini aniq ochib bergan.

Asar kompozitsiyasi yaxshi o‘ylangan va ranglar to‘g‘ri berilgan, o‘simliklar tanasi va shox-barglari bir yo‘nalishga bo‘ysundirilgan. Rassom Sharq miniatyurasi va G‘arbiy Yevropa badiiy maktabi an‘analarini o‘zaro tasviriy uyg‘unlashtirib yuborganligi uning yuksak mahoratidan darak beradi.

J.Umarbekov. "Miniaturachi rassom Kamoliddin Behzod shogirdlari bilan". 1970 yil.

Javlon Umarbekov asarlarida tarixiy shaxslar qiyofasi to‘la-qonli kompozitsiyalar qamrovida gavdalanadi. Bu o‘rinda, ayniqsa, Al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Amir Temur kabi tarixiy shaxslar obrazlarining to‘laqonli gavdalanishi diqqatga sazovordir. Keyingi yillardagi asarlarida rassom milliy merosimizga, jumladan, amaliy bezak san‘atidagi an‘analarga e‘tiborini kuchaytirdi. U xalq amaliy san‘atidagi ramziy belgilar kalitini topish, o‘sha siru asrornlarni bo‘yoqlar orqali jonlantirish borasida izlanishlar olib bormoqda[2,159].

1996 yili Toshkent shahridagi "Xamar" Markaziy ko'rgazma zalida hukmdor Amir Temur va temuriylarga bag'ishlangan ko'rgazma namoyish etildi. Mahoratli rassom Javlon Umarbekov bu ko'rgazmada oval shaklidagi ramakada, yaxshi stilistik usulda, biroz shartli, lekin chiroyli ishlangan Amir Temur portretini namoyish qildi. Amir Temur portreti belidan tasvirlangan. Hukmdor naqshinkor buklamlari osilib turgan matoli dabdabali chodirda o'tiribdi. Bu kuchli va qudratli insonning fikri tarang ishlayotganligi seziladi. Uning ko'zlarida qat'iylik va jasorat zohir bo'lgan. Kompozitsiya ixcham tuzilgan, uni sirli ohangi, yaxshi shakli sezilib turadi[1,105].

Rassomning ko'pgina asarlari kabi bunda ham barcha jixatlar asosli hal qilingan. Sarkarda obrazida nafaqat jismoniy qudrat, balki tiniq fikrni ham o'qish mumkin. U qimmatbaho toshlar bilan bezatilgan shohona libosda tasvirlangan. Uning yelkasiga qora qunduz terisi bilan hoshiyalangan, qimmatbaho metallardan ilgak bilan ilingan issiq rido tashlab olgan. Ridoga o'simlik naqshlaridan iborat bezaklar tikilgan.

Sohibqiron Amir Temur.J.Umarbekov

Chap qo'lida u cheksiz hokimiyat ramzi bo'lgan oltin quyma cho'qmor ushlab turibdi. Uning ko'kragi va belini oltindan yasalgan plastinkalar yopib turibdi, beliga naqshinkor mato bog'langan. Boshida pat qadalgan ajoyib toj.

Amir Temurning yuzida quvvat va ayni paytda osoyishtalik va g'azabnoklik zohir. Keng joylashgan, ifodali ko'zlari sinchikovlik bilan tikilgan. Hukmdor yuzida nim tabassum, burni bir oz turtib chiqqan, lablari qimtingan, bularning barchasi hukmdorning chuqur tafakkuridan va aqliligidan darak beradi. Javlon Umarbekovning asarida davlat arbobi va sarkarda Amir Temur aynan shunday qiyofada namoyon bo'ladi. Shu munosabat bilan san'atshunos olim N.N.Volkovning quyidagi so'zlarini eslatib o'tish joiz: "Kompozitsiya nazariyasini bilish keng va asosli tarixiylik uchun zarurdir. Rangtasvir asari ma'lum tarixiy asoslangan mazmunni bildiradi. Tarix ayrim tasviriy san'at yodgorliklari kompozitsiyasi

tahlilida yashirin fon bo'lib xizmat qiladi. Hukmdor Amir Temur, temuriylar va ularning tarixiy davrini tasvirlagan rassomlar asari O'zbekiston madaniyatidan o'ziga xos joy egallagan. XX oxiri va XXI asr boshlarida tasviriy san'at ustalari tomonidan yaratilgan bu portr Toshkent shahri va mamlakatimizdagi boshqa shaharlar muzeylari, galereyalari va davlat muassasalarini bezab turibdi. Ular o'zining estetik go'zalligi bilan tomoshabinlar nigohini quvontiryapti va tarixiy-madaniy bilimlar manbai bo'lib xizmat qilyapti [1,106].

Xulosa

Javlon Umarbekovning “Amir Temur” va “Kamoliddin Behzod shogirdlari bilan” asarlari tarixiy shaxslarning obrazini badiiy talqin qilishdagi yuksak mahoratini namoyon etadi. U bu asarlarida milliy o'zlikni aks ettirish, buyuk ajdodlarimizning madaniy va ma'naviy merosini yodga olishga alohida e'tibor qaratadi. Rassom tarixiy siymolarni nafaqat tarixiy voqelik doirasida, balki ularning ichki dunyosi, xarakteri va ta'sir kuchini ham aks ettirish orqali tomoshabinni mulohaza yuritishga undaydi. Shunday qilib, Umarbekov ijodi o'zbek tasviriy san'atida tarixiy mavzuning o'ziga xos badiiy ifodasini yaratishga xizmat qilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ulug'bek Mamatov. O'zbekiston madaniyatida tarixiy janrdagi tasviriy san'at asarlari (XX asr ikkinchi yarmi – XXI asr boshlari) – T.: „Fan va texnologiyalar nashriyot-matbaa uyi”, 2021. 184 b.
2. Tasviriy san'at. Kasb-hunar kollejlari uchun o'quv qo'll./S. Abdirasilov, B. Boymetov, N. Tolipov; O'z.R Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, O'rta maxsus kasb-hunar ta'limi markazi. T.: Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2006-y., 176 bet
3. Кази Ахмад. Трактат о каллиграфах и художниках. Введение, пер, и ком. Б.Н.Заходера. М-Л., 1947..
4. Каталог “Долина откровений” Джавлон Умарбеков, 2006. Академия художеств Узбекистана, 2006
5. Эгамбердиев А. Созидательная сила таланта // Вечерний Ташкент. 2017.